

بررسی تقارن و تکرار در پارچه‌های ایرانی موزه کلیولند و کاربرست آن‌ها در طراحی بسته هدیه کتب نفیس

چکیده

هدیه‌دادن به خصوص کتب نفیس و ارزشمند که حامل مفاهیم فرهنگی است نقش مهمی در فرهنگ‌سازی در جامعه دارند؛ بنابراین انتخاب صحیح این آثار و نوع بسته‌بندی آن‌ها می‌تواند نقش مهمی در انتقال پیام‌های فرهنگی در میان افراد جامعه داشته باشد. پارچه‌های ایرانی موجود در موزه هنری کلیولند در بردارنده آثار متنوعی از یک گستره تاریخی طولانی از قرن چهارم هجری تا دوره معاصر هستند. تقارن و تکرار یکی از مختصات زیبایی‌شناسی نقوش پارچه‌های ایرانی موزه هنری کلیولند است. بررسی این عناصر زیبایی‌بخش و کاربرست آن در طراحی بسته هدیه کتب نفیس مسئله این پژوهش است. پژوهش حاضر به روش توصیفی و تحلیلی و با تکیه بر داده‌های کمی، منابع کتابخانه‌ای و بررسی نمونه آثار موجود در موزه هنری کلیولند انجام شده است. یافته‌های پژوهش حاکی از این است که هر یک از این نقوش در بردارنده مفهومی هستند که گاه به دوره تاریخی یا یک مسئله اجتماعی اشاره دارد. این نقوش شامل نقوش گیاهی، هندسی جانوری و انسانی هستند. کاربرد گل‌هایی چون گل زنبق، نقوش اسلیمی، نقش عقاب، شیر و پرندگان، نقش گریفن و نقش انسان، نقوش هندسی مانند دایره، مربع، مستطیل و غیره از جمله نقوشی هستند که در این پارچه‌ها کاربرد فراوانی دارند. در این میان، کاربرد تکرار و رعایت اصل تقارن یکی از اصلی‌ترین عناصر زیبایی‌شناختی این آثار است که الگو برداری از آن‌ها می‌توان نقش مهمی در تدوین الگوهای زیبایی‌شناسی برای طراحی هدیه بسته کتب نفیس داشته باشد.

اهداف پژوهش:

۱. بررسی عناصر زیبایی‌بخشی تقارن و تکرار در نقوش پارچه‌های ایرانی موزه هنری کلیولند.
۲. بررسی امکان کاربرست تقارن و تکرار در نقوش پارچه‌های ایرانی موزه کلیولند در طراحی بسته هدیه کتب نفیس.

سؤالات پژوهش:

۱. تقارن و تکرار چه نقشی در زیبایی‌بخشی به نقوش پارچه‌های ایرانی موزه هنری کلیولند دارند؟
 ۲. از عناصر زیبایی‌بخش موجود در نقوش پارچه‌های ایرانی کلیولند چگونه می‌توان در طراحی بسته هدیه کتب نفیس استفاده کرد؟
- کلیدواژه‌ها:** موزه هنری کلیولند، پارچه‌های ایرانی، تقارن و تکرار، طراحی بسته، کتب نفیس.

مقدمه

الگوها و عناصر زیبایی‌شناختی در هنر از دوره‌ای به دوره دیگر و از مکانی به مکان دیگر متغیر است. سابقه کاربرست عناصر زیبایی‌شناختی به نخستین جوامع بشری و اولین تلاش‌ها برای ترسیم نقوش بازمی‌گردد. بنابراین بشر در عصر حاضر میراث‌دار حجم انبوهی از عناصر زیبایی‌شناختی است که با عبور از ادوار تاریخی پیش به دوره کنونی رسیده‌اند. بررسی‌ها نشان می‌دهد که بخش مهمی از میراث هنری بشر در موزه‌های بزرگ هنری نگهداری می‌شود. موزه هنری

کلیولند یکی از این مراکز فرهنگی است. بخشی از آثار هنری تاریخ ایران نیز در این موزه، نگهداری می‌شود. در این میان، بخش مهمی از این آثار مربوط به منسوجات تاریخی است. پارچه‌های ایرانی بر جای مانده از دوره اسلامی نیز در این مرکز موجود است. باتوجه به قدمت تاریخی و شمول این پارچه‌های بر نمادهای و نشانه‌ها و مختصات ادوار متعدد بازشناسی نقوش و طرح‌های این پارچه‌های می‌تواند به عنوان الگویی زیبایی‌شناسی در طراحی نوین بهره برد. با توجه گسترده‌ی دایره طراحی صنعتی و امکان کاربست نقوش کهن تاریخی، ضرورت آشنایی با این نقش‌مایه‌ها مطرح می‌گردد لذا در پژوهش حاضر بررسی عناصر تقارن و تکرار در نقش‌مایه‌های این آثار مورد توجه قرار گرفته است. شناخت دقیق این الگوهای زیبایی‌شناختی می‌تواند زمینه را برای خلاقیت در طراحی جدید، به‌خصوص طراحی‌های مربوط به هدایای کتب نفیس فراهم سازد. چرایی انتخاب صنایع فرهنگی مکتوب به‌عنوان هدیه به قابلیت‌های آن‌ها در انتقال داده‌های فرهنگی بازمی‌گردد. قدرت آفرینش‌گری آثار مکتوب در عرصه فرهنگ علت اصلی این انتخاب است. بنابراین انتخاب آن‌ها به‌عنوان هدیه می‌تواند نقش مهمی در ترویج انگاره‌های فرهنگی مکتوب داشته باشد. مخاطبان ارگان‌ها، توریست‌ها، شخصیت‌های حقیقی و حقوقی هستند و بازیگران آن سازمان‌های فرهنگی، مسئولان جشنواره‌ها و ارگان‌های متصدی امور فرهنگی هستند. سؤالاتی که می‌توان اینجا مطرح کرد این است که عناصر زیبایی‌شناسی تقارن و تکرار چه نقشی در طراحی مربوط به پارچه‌های ایرانی در موزه هنری کلیولند دارد و از کدام یکی از این عناصر می‌توان در طراحی مربوط به بسته هدایای کتب نفیس بهره جست؟

بررسی پیشینه پژوهش حاضر نشان می‌دهد تاکنون اثر مستقلی با این عنوان به رشته تحریر درنیامده است. با این حال مقالاتی به بررسی عناصر زیبایی تکرار و تقارن در هنر اسلامی پرداخته‌اند. مکی‌نژاد (۱۳۹۳) در مقاله‌ای با عنوان «مرکزگرایی، تقارن و تکرار در هنرهای سنتی ایران» به بررسی پیشینه کاربرد این عناصر زیبایی‌شناختی در هنر ایرانی پرداخته است. با این حال، در این اثر به موضوع بحث حاضر یعنی نقوش پارچه‌های ایرانی موزه کلیولند و بحث هنر پارچه‌های تاریخی در ایران پرداخته نشده است.

پژوهش حاضر از دیدگاه هدف کاربردی^۱ و از نقطه نظر ماهیت، کیفی-توصیفی^۲ است. برای جمع‌آوری داده‌ها از روش پیمایشی^۳ استفاده شده است که مهم‌ترین ابزار آن به صورت میدانی، به دو صورت کلامی-تصویری^۴ (پرسش‌نامه و مصاحبه محقق ساخته) و غیرکلامی^۵ (مشاهده توسط محقق) بوده و نیز از واکاوی در گروه متخصص مربوطه (گروه دلفی^۶) سود می‌برد.

^۱ Applied

^۲ Qualitative-descriptive

^۳ Survey method

^۴ Verbal-visual

^۵ Non-verbal

^۶ Delphi group

نتیجه‌گیری

موزه هنری کیولند واقع در اوهایو یکی از مراکز فرهنگی است که بخش مهمی از آثار هنری تاریخی آن در آن نگهداری می‌شود. بخشی از این آثار مربوط به منسوجات تاریخی است که مربوط به یک بازه زمانی طولانی هستند. تلاشی که در راستای بازشناسی نقوش پارچه‌های ایرانی این موزه و امکان کاربست آن‌ها انجام شد نشان می‌دهد که اصول زیبایی‌شناسی موجود در طرح پارچه‌های ایرانی مربوط به دوره آل‌بویه دارای عناصر زیبایی‌بخشی چون تقارن و تکرار از اصول ثابت و مشترک طراحان در ترسیم نقش‌مایه‌های موجود در این پارچه‌ها بوده است. استفاده از این الگوها در انواع و سبک‌های مختلف چون تقارن دایره‌ای، دورانی، معکوس، آینه‌ای، تکرار محدود و تکرار متراکم نقوش، نشان‌دهنده آگاهی هنرمندان این دوره از میزان تأثیر این رویکرد در ایجاد زیبایی بصری در طراحی پارچه‌ها است. گرچه امروزه تقارن و تکرار همچنان از اصول ایجاد زیبایی در طراحی هستند ولی مطالعه و بررسی نقوش پارچه‌های ایرانی وجود در موزه هنری کیولند ما را با مجموعه‌ای متنوع‌تر از کاربست این عناصر آشنا می‌کند. عناصری که در عین زیبایی حامل پیام‌های فرهنگی نیز هستند. بنابراین بررسی و کاربرد آن‌ها در طراحی نوین می‌تواند زمینه‌ساز بازشناسی سیر این اصول زیبایی‌شناسی و کاربست گسترده و مؤثر آنها در عصر حاضر گردد. در این میان بسته‌های کتب نفیس که غالباً حامل پیام‌های فرهنگی مهمی نیز هستند از مواردی است که می‌توان از این عناصر زیبایی در طراحی مربوط به بسته‌بندی آن‌ها استفاده کرد.

منابع

- ابراهیمی، ابوالقاسم و دیگران. (۱۳۹۴). «بررسی اثر جنبه زیبایی‌شناختی بسته‌بندی، قصد، خرید کالا و ترجیح بسته‌بندی»، بازاریابی وین، شماره ۲، صص ۱۸۴-۱۶۳.
- اوکوری، استیونسون؛ ویگبون، کایتون. (۱۳۹۰)، مبانی هنر نظریه و عمل، مترجم محمدرضا یگانه دوست، تهران: سمت.
- پورمند، مهدیه. (۱۳۸۵). بررسی نشانه‌های متأثر از نقوش ایرانی. کتاب ماه هنر. شماره (۱۰۱ و ۱۰۲)، صص ۶۶-۷۱.
- تقی‌یار، فائزه. (۱۳۹۲). ارتباط تصویری از چشم‌انداز نشانه‌شناسی، کتاب ماه، (۱۷۶)، ۱۱۷-۱۰۶.
- پاکزاد، جهان‌شاه. (۱۳۸۸). مبانی نظری و فرایند طراحی شهری، تهران: نشر شهیدی.
- حصوری، علی. (۱۳۸۵). مبانی طراحی سنتی در ایران، تهران: چشمه.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۷، لغت نامه دهخدا، ج ۴، تهران: دانشگاه تهران.
- سلحشور، علی اصغر. (۱۳۹۶). «بررسی عناصر بصری و زیبایی‌شناسانه نقوش سفال‌های پیش از تاریخ ایران (با تمرکز بر دوره مسی سنگی)، پژوهش هنر، صص ۱۲۰-۱۰۹.

عابدی، محمدحسین؛ محمدیان یامی، فرزانه. (۱۳۹۷). «زیبایی‌شناسی و بازشناسی اصول آن در معماری اسلامی». معماری‌شناسی، شماره ۴، صص ۱۰-۱.

گروتز، یورگ کورت. (۱۳۹۰). زیبایی‌شناسی در معماری، تهران: پاکزاد.

معینی، امیرحسین؛ ذوالفقارزاده، حسن. (۱۳۹۶). «بررسی اصول و مبانی ریتم و تکرار، جایگاه و نقش آمن در هنر و معماری اسلامی»، پنجمین کنگره بین‌المللی عمران، معماری و توسعه شهری.
مکی‌نژاد، مهدی. (۱۳۹۳). «مرکزگرایی، تقارن و تکرار در هنرهای سنتی ایران»، فصلنامه کیمیای هنر، شماره ۱۰، ۹۹-۱۰۸.

ونگ، وسیوس، اصول فرم و طرح، ترجمه آزاده بیدار بخت و نسترن لواسانی، چاپ شش، تهران: نشر نی.
وبستر، مریام. (۱۳۶۲). لغات فرهنگ آمریکایی، تهران: ارغوان.